

ПРО ФОРМУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Увага статті зосереджена на описі специфіки формування фразеологічної семантики, концептів і картини світу, притаманної досліджуванім мовним одиницям. У ній розглядаються різні погляди лінгвістів на природу фразеологізмів, у тому числі й когнітивістів, які по-новому підходять до аналізу різноманітних процесів, що відбуваються при фразеологізації та вербалізації фразеологічних концептів.

Однією з важливих проблем процесу фразеологізації є утворення фразеологічного значення на основі денотативної семантики мовних одиниць. Ось чому увага багатьох дослідників сьогодні зосереджена на вивченні сукупності семантичних процесів, що відбуваються в ході розвитку мотивованого фразеологічного значення у вільних словосполученнях, оскільки фразеосполучення, що виникають у процесі фразеологізації, на самому початку завжди мотивовані. Ми виходимо з широкого розуміння фразеології і терміном „фразеосполучення” називаємо повністю або частково немотивовані сполучення лексем усіх типів [13]. При розвитку фразеологічного значення фразеосполучення стає фразеологізмом.

Мета статті – розглянути різні погляди лінгвістів на природу фразеологізмів, у тому числі й когнітивістів, які по-новому підходять до аналізу процесів, що відбуваються при фразеологізації.

Як відомо, фразеологія як наука склалася в 40-их роках минулого століття. Основоположником її є видатний французький лінгвіст Ш.Баллі, який писав про те, що „словосполучення можуть представляти різний ступінь спаяності” [3:89]. Концепція Ш.Баллі була розвинута акад. В.В. Виноградовим, який розробив типи лексичних значень: номінативне, похідно-номінативне і фразеологічно зв'язане значення [4]. Науковий інтерес до проблем, пов'язаних із фразеологією, проявив і Б.О.Ларін, який, досліджуючи історичну фразеологію й етимологію фразеосполучень, зокрема, вказував на те, що „тільки словосполучення входять у коло спостережень і стають предметом дослідження фразеології” [15:126]. Центральне місце серед цих проблем повинні зайняти, на думку І.І.Чернишової, характеристики тих властивостей фразеологізмів, які релевантні лише для них і не притаманні лексичним одиницям [26]. Помітний внесок у подальше вивчення назрілих проблем вітчизняної фразеології зробили К.Т.Баранцев, М.Ф.Алефіренко, Г.П.Їжакевич, В.І.Кононенко, Л.А.Лисиченко, Р.П.Зорівчак, С.Н.Денисенко, Я.А.Баран, Ф.П.Медведев, Л.Г.Скрипник, О.О.Селіванова, Г.М.Удовиченко та ін.

За період існування порівняно молодого науки фразеології дослідниками накопичений значний науковий матеріал, проведено багато дисертаційних досліджень, які намітили важливі віхи у розвитку цієї порівняно молодого галузі лінгвістики. Однією з таких важливих віх і є переведення досліджень фразеосполучень у когнітивне русло, що зумовлено всім ходом сучасного розвитку наукової думки про мову. Когнітивна лінгвістика, з одного боку, дозволяє по-новому підійти до аналізу різноманітних процесів, які

відбуваються при фразеологізації, тобто утворенні фразеологічних концептів, а з іншого – позначити механізми співвіднесення мовних і когнітивних аспектів у фразеології.

Основою вербалізації фразеологічних концептів є фразеологічне значення, що складається з системи семем як одиниць плану змісту і сем як семантичних множителів. Типологія семем була розроблена М.М.Копиленком і З.Д.Поповою, які виділили п'ять різновидів семем, що виражаються лексемами. Денотативні семеми D_1 і D_2 , що відображають екстралінгвальну сутність і асоціюються з образами предметів реальної дійсності як первинні, непохідні (D_1) і вторинні, похідні, але єдині для цього значення мовні знаки (D_2). Конотативні семеми утворюються лише у фразеословосполученні, поза яким вони не можуть бути виявлені. Конотативна семема (K_1) логічно зв'язана денотативною семемою і мотивована нею. Конотативні семеми (K_2) не мають ніякого логічно мотивованого зв'язку з денотатом, а в семемі K_3 денотата взагалі немає [13,14]. Зауважимо, що в лінгвістиці поки що немає однозначної типології сем, що входять у семему. Так, наприклад, В.Г.Гак у складі сем розрізняє архисеми, спільні для цілого класу семем, що диференціюють семи, які наявні в певній семі та діляться на описові з відображенням ознак самого предмета, й відносні. Крім того, вчений виділяє потенційні семи, що відображають другорядні деталі денотата, які можуть актуалізуватися при розвитку значення [7,8]. Д.М.Шмельов ділить семи на диференціальні, інтегральні й категоріальні [28]. І.О.Стернін розрізняє узуальні й оказіональні семи. Узуальні семи входять у системне значення слова. А оказіональні не входять, а приєднуються до нього лише в комунікативному акті. Заслуговує на увагу й те, що вчений розрізняє системні семи, які входять у структуру семеми і є загальновідомими для всього мовного соціуму, та особистісні семи, які наявні тільки в індивідуальній мовній компетенції й не входять у число загальновідомих [22:57-58].

Подібної точки зору дотримується і М.Ф.Алефіренко, який розрізняє архисему, спільну (інтегруючу) для певної групи слів, сему родового значення й диференціальні семи, а також імплікаційні (периферійні), у структурі яких виділяються потенційні й приховані семи. Потенційні семи, на його думку, виникають унаслідок відображення свідомістю реальних лінійних зв'язків, залежностей, взаємодій предметів і їхніх ознак. Приховані семи породжуються образно-асоціативними зв'язками, що встановлюються мисленням між предметами первинної та вторинної номінації [2: 144-145].

З.Д.Попова та І.А.Стернін при аналізі семеми з точки зору сем, що її утворюють, виділяють основні семи, які детермінують значення, куди входять архисеми й диференціальні семи. Основні семи достатні для характеристики семеми. Однак, крім них, кожна сема може містити необмежену кількість різноманітних сем, які деталізують ознаки семеми. До них належать імовірнісні, потенційні та приховані семеми. Ймовірнісні семи виявляються в семемі, коли відбувається глибше пізнання нових властивостей предмета або явища. Потенційні семи – додаткові,

факультативні, які при певних уживаннях слів і фразеосполучень можуть не сприйматися, проте здатні актуалізуватися під час розвитку значення. Звідси випливає, що семема – ієрархічне ціле, що складається з різнорідних сем [19]. Як відзначалося вище, семема діляться на денотативні та конотативні. Однак у це поняття вкладається різне розуміння. Одні вчені вважають, що конотація – це явище асоціативного плану і не входить у семантику. Так, наприклад, А.А.Уфимцева пише: „Що стосується конотативних елементів, то вони не включаються у знакове значення словесних знаків, а породжуються специфічними умовами їх використання в мовленнєвих актах” [25:96]. Інші дослідники розглядають конотацію як компонент, який входить у структуру значення слова [1;9]. Е.С.Азнаурова, крім того, розглядає конотацію як додатковий семантико-стилістичний зміст слова, який виникає на основі постійних асоціативних зв'язків, загальноприйнятих у певному мовному колективі [1: 100].

Деякі вчені, визнаючи конотацію частиною семантики слова, розходяться в поглядах на її зміст. Так, наприклад, О.В.Кунін включає в конотацію тільки стилістичне забарвлення фразеосполучення. В.І.Говердовський розглядає її як суму „змістових компонентів значення, що фігурують тільки в мовленнєвому акті” [10]. Прихильником вузького розуміння конотативного значення є і В.І.Шаховський, який вважає, що „конотація – це аспект лексичного значення одиниці, з допомогою якого кодовано виражається емоційний стан мовця і зумовлене ним ставлення до адресата, об'єкта і предмета мовлення, ситуації, в якій здійснюється певне мовленнєве повідомлення” [27:17]. У дещо іншому плані розглядає конотацію О.В.Загоровська, включаючи в неї такі три компоненти: емотивність, оцінність і стилістичний компонент [11:48]. Цікаву класифікацію різновидів конотації пропонує С.М.Прокоп'єва, поділяючи її на інгерентну фразеологічну конотацію, тобто конотацію фразеосполучення у власному розумінні слова; адгерентну фразеологічну конотацію, що виявляється при реалізації текстотвірних потенцій фразеологічних одиниць; оказіональну, що передбачає прагматичну пресупозицію [20:5]. Розгорнуте визначення конотації пропонує В.М.Телія, вважаючи, що конотація – „семантична сутність, яка узуально або оказіонально входить у семантику мовних одиниць і виражає емотивно-оцінне і стилістично марковане ставлення суб'єкта мовлення до дійсності при її позначенні у висловлюванні, яке отримує експресивний ефект на основі цієї інформації” [23:5].

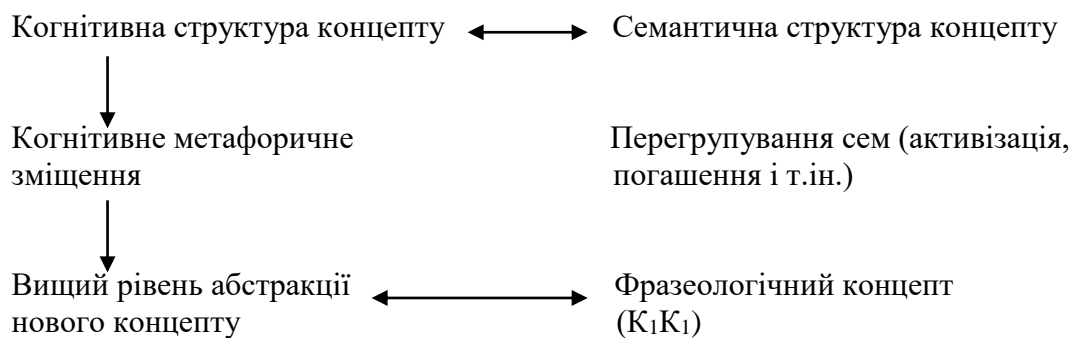
Дослідження стійких словосполучень на основі семного аналізу дозволяє показати семантичні процеси, що ведуть до формування фразеологічного значення. Процес актуалізації, погашення або перегрупування сем у семемі, який веде до появи конотативної семемі, що утворюється лише у фразеосполученні, виникає як результат здійснення динамічних когнітивних процесів перетворення отриманих знань: від конкретного до абстрактного. Механізм утворення конотації є відображенням у мові когнітивних процесів, що ґрунтуються на знаннях, які лежать у їхній основі. Щоб такий перехід був можливим і здійснився, як вважає Ю.М.Караулов, потрібно мати знання.

Цей перехід не належить до вербально-асоціативного рівня, а є породженням знань [12].

Процес становлення фразеосполучення як перехід від D_1 до D_2 - це формування конотативних семем. При цьому семний склад семми D_1 перетворюється шляхом втрати або зміни ієрархії деяких сем. Семма K_1 не має безпосереднього виходу на денотат; вона позначає певний денотат на основі посилання на образ іншого денотата. При використанні лексеми у статусі K_1 відбувається поєднання образів D_1 і K_1 , причому семма K_1 у будь-якій мові може мати й інше найменування, іншу лексему, яка характеризує її у статусі D_1 [14]. Дослідники вважають, що значення семми D_1 ґрунтується на знанні предмета і явища реальної дійсності, яка нею називається. Особливість і найважливіше місце семми D_1 у системі семем і полягає в тому, що вона лежить в основі лексичної системи, слугує її фундаментом, здійснюючи прямий зв'язок із образами денотатів у розумовій діяльності людини, замінюючи й маніфестуючи ці образи у процесі народження думки. Денотативна семма позначає предмет або явище безпосередньо через наочно-чуттєвий рівень концепту.

Наочно-чуттєве мислення фіксує не тільки окремі образи, вербалізовані словом, але й цілі ситуації. Способом вербалізації денотативних ситуацій є вільне сполучення денотативних семем $D_1 D_1$. Це вільне сполучення лексем, прототип, основа процесу фразеотворення. Наприклад, денотативна ситуація, вербалізована словосполученням „змотувати/змотати вудки (вудочки)”, вихідне денотативне значення якого „круговими рухами навивати, намотувати на що-небудь, наприклад, волосінь на катушку”. Простежуючи розвиток денотативної ситуації „змотувати/змотати вудки (вудочки)” в конотативну, відзначимо, що зазначена денотативна ситуація несе в собі головний смисл „швидко піти геть із ріки після закінчення риболовлі”. Внаслідок мисленнєвих процесів, що ґрунтуються на асоціативних зв'язках, відбувається когнітивне метафоричне перенесення виділених мисленнєвих ознак (закінчення риболовлі та швидкий відхід) на будь-яку іншу дію, пов'язану з необхідністю закінчити що-небудь і швидко піти геть, тікати. На вербальному рівні цей процес виглядає так: названа денотативна ситуація, виражена лексемами $D_1 D_2$ означає „швидко піти геть, утекти”. Семма „змотувати” містить у собі потенційні семи „швидко” і „легко”, які означають „дію, що відбувається протягом короткого проміжку часу й виконується без особливих труднощів”. Актуалізуючись і абстрагуючись від денотативної ситуації, пов'язаної з риболовлею, ці потенційні семи розширюють значення до рівня будь-якої швидкої дії, спрямованої з відходом, унаслідок чого виникає стійке словосполучення $K_1 K_1$, яке зберегло мотивуючу ознаку „швидко закінчити й піти геть”. Звідси стає очевидним той факт, що процес фразеологізації виступає як абстрагований від конкретного образу або реальної ситуації $D_1 D_1$ шляхом метафоризації й перегруповання сем.

Сказане можна зобразити у вигляді такої схеми:

K_1K_1 – фразеологізм, який виступає засобом репрезентації фразеологічного концепту. Схема дозволяє простежити шлях розвитку нового значення фразеосполучення через утрату або активізацію/перегрупування сем.

Викладене вище дає всі підстави для тверджень про те, що процес фразеологізації виявляє основні шляхи та закономірності розвитку фразеологічного значення відповідно до фразотворчої моделі, яка демонструє загальні принципи семантичної трансформації від D_1D_1 до K_1K_1 і представляє утворення фразеосполучень як когнітивний процес. У цьому зв'язку на порядок денний висуваються проблеми співвідношення мови й мислення, які вирішуються в сучасній лінгвістиці під кутом зору когнітивного концептологічного напрямку. Такі дослідження передбачають виявлення основних закономірностей утворення фразеологічного значення, що відображає певний концепт. Семантичний простір різних мов відзначається як за складом вербалізованих концептів, так і за принципами їхньої структурної організації. Неодноразові дослідження на конкретному мовному матеріалі переконливо продемонстрували, що кожен народ утворює концепти тих фрагментів дійсності, які важливі для нього в певний момент часу. Водночас зовсім не обов'язково, щоб ті самі концепти були важливими для іншого народу. Як нам видається, одні й ті ж самі концепти у різних народів можуть бути згруповані за різними ознаками. Установлюючи будову семантичного простору різних мов, лінгвісти отримують відомості про наявні особливості когнітивної діяльності як окремої людини, так і соціуму, в якому вона проживає, оскільки вдається конкретизувати зміст і структуру знань, що знаходяться в мозку людини [18:64]. Звідси випливає необхідність виявлення когнітивних процесів категоризації явищ дійсності в їхніх взаємозв'язках і взаємопереходах на основі знання загальнолюдських і національно специфічних феноменів матеріальної культури та реалій навколишнього географічного середовища. Вивчення семантичних змін, що відбуваються у розвитку значень фразеологізмів K_1K_1 із вільних сполучень D_1D_1 дає змогу виявити когнітивні процеси, що пов'язують значення D_1D_1 зі значенням K_1K_1 , з'ясувати їхнє асоціативне, психолінгвістичне, етнолінгвістичне й лінгвокультурологічне підґрунтя. Воно ґрунтується на застосуванні викладених вище основних методів для проведення семантичного аналізу процесу утворення фразеологічного значення (K_1K_1).

Класифікація основних типів семем дозволяє простежити мотивований зв'язок фразеологізмів типу K_1K_1 , що зберігся з їхніми денотативними фразеосполученнями типу D_1D_1 . Застосування методики за Д/К дає змогу дослідити шляхи переходу денотативної семантики в конотативну. Одним із її проявів є метод компонентного аналізу, який дозволяє проводити дослідження структури фразеологічного значення шляхом виявлення набору семантичних компонентів, які його утворюють, і опису зв'язків та відношень між ними. Необхідність його застосування полягає в тому, що він дає змогу виявити весь обсяг семної структури фразеосполучення й водночас простежити, як семи, асоційовані з наочно-чуттєвим образом або денотативною ситуацією, піддаються переосмисленню й абстрагуванню, що веде до виникнення мотивованих фразеологічних одиниць типу K_1K_1 .

Наступним ефективним методом вивчення фразеологізації є метод моделювання, який отримав визнання в когнітивній лінгвістиці при описі процесів мовної концептуалізації. Саме такий тип аналізу дозволяє виявити закономірні шляхи утворення фразеологічних моделей, перш за все на основі образності. Фразеологічні моделі, пов'язані з процесами фразеологізації, виявляють зв'язки вільного фразеосполучення та фразеологічного значення і таким чином відтворюють процес семантичної трансформації, на основі якої виникла фразеологічна одиниця як результат семантичного переосмислення. Як відомо, термін „модель” набув значного поширення в когнітивних лінгвістичних дослідженнях. Так, наприклад, С.Г.Гаврин, даючи визначення лінгвістичній моделі як абстрактній логічній конструкції, що розкриває суть внутрішньої організації мовної одиниці, описує фразеологічні моделі, показуючи, що фразеосполучення можуть мати багатовимірну, розгалужену семантичну структуру [5;6]. Концепція фразотворчого моделювання в німецькій мові була розроблена О.Д.Райхштейном, який уважав, що поняття фразотворчої моделі передбачає „встановлення типових кореляцій між семантичними інваріантами трьох типів, тобто між компонентами, ситуаційними та фразеосемантичними інваріантами”[21]. Останнім часом усе більше дає про себе знати у фразеології метод зіставного дослідження фразеологічних одиниць двох і більше мов, спрямований на виявлення подібностей і відмінностей у їхній семантиці. Зіставний метод, крім того, дозволяє побачити загальнолюдські універсали у фразеосполученнях і виявити в них те специфічне й національне, яке знайшло своє вираження у семантичних просторах мов, що аналізуються. Специфіка осмислення різними народами відмінних рис національного життя знайшла втілення в культурному аспекті концепту, який, репрезентуючись у фразеологізмах, вносить своєрідність у семантичну систему тієї чи іншої мови. У зв'язку з цим повна тотожність фразеологічної концептуалізації є надзвичайно рідкісним явищем. Найчастіше буває так, коли одні й ті ж явища побуту й навколишньої дійсності породжують різні асоціації, осмислюються з різних сторін, у них вбачаються різні концептуальні ознаки, які кладуться в основу концептів, що виражають суто національне ставлення до світу носіїв тієї чи іншої культури, а також

процеси світобачення й світорозуміння в різних лінгвокультурних співтовариствах.

Слова-концепти можуть різною мірою брати участь у формуванні значення фразеологічної одиниці. В одних фразеологічних одиницях вони входять у їхній склад як компоненти, в інших – знаходяться лише в конотативному фоновому оточенні фразеологічної одиниці й опосередковано впливають на її семантичну структуру. Так, наприклад, слово-концепт „*правда*” входить до складу фразеологічних одиниць „*різати правду-матінку*”, „*дивитися правді в очі*”, „*розминутися з правдою*” і т.ін. У фразеологічних одиницях „*руки розв’язані*”, „*як риба в воді*”, „*щуку кинути у річку*” концепт „*воля*” не отримав мовного вираження, але він імплікується у свідомості носіїв української мови і саме на його змісті базується семантика фразеологізму. Фразеологічна одиниця як спосіб фіксації поняття в мові спочатку має у своєму розпорядженні групу смислових орієнтацій (пресупозицій), що реалізуються у мовленнєвій діяльності. Залежно від намірів суб’єкта й залежно від ситуації відбувається реалізація тих чи інших пресупозицій. Установлюються нові понятійні та семантичні зв’язки між мовними знаками. Як цілком справедливо зазначає К.К.Поль, „значення – це стійка зона смислу, де стійкість визначається контекстом” [17]. Під контекстом у цьому випадку мається на увазі не тільки безпосередня мовленнєва ситуація вживання фразеологічної одиниці, але й широкий комунікативний фон, зумовлений культурно-історичним розвитком ідіотнічної групи, панівної в певному суспільстві, способом життя народу, складом його розуму.

Якщо під смислом розуміти зміст поняття або його концепт, то виникають підстави для тверджень про те, що смисл - це відправна точка в діяхронному розвитку мовної одиниці, а значення – „колишній” і тим самим застиглий смисл, переведений з життєвої ситуації в систему мови й виступає семантичною стороною мовного знака. Статус мовного значення позбавляє „колишній” смисл ситуативної прив’язки до певних дистрибуцій. Як цілком слушно відзначає О.О.Леонтьєв, „значення є відображенням дійсності незалежно від індивідуального, особистісного ставлення до неї людини, ... а смисл визначає, чим воно стає для мене, моєї особистості”[16]. Слова-компоненти у складі фразеологічної одиниці сигналізують про „початковий денотат”, який був певним чином інтерпретований суб’єктом, що й слугує основою формування мовного значення фразеологічної одиниці. Звідси випливає, що фразеологічна одиниця – це застиглий у мові досвід пізнання народу. Так, наприклад, хоча рослинні образи, що входять до складу фразеологізмів різних мов, мають багато спільного, оскільки ґрунтуються на певній подібності природних умов, побуту, фізіологічних і психологічних особливостей людей, фон флористичної ідіоматики кожної мови наочно передає відмінні риси національної культури та світогляду окремо взятого народу. Оскільки етномова нерозривно пов’язана з етнокультурою, що проявляється у постійному вливанні культурних кодів у етномову, а саме – у сфери образної лексики, фразеології та пареміології, фразеологічний фонд

на образному рівні є одним із природних втілень цілого ряду культурних кодів, субкодів і фрагментів. Розвиток сучасних напрямів у галузі мовознавства, а саме – когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, теорії культурних кодів, дискурс-аналізу висуває на порядок денний постановку питання про роль соматичних фразеологізмів у вербалізації різних кодів культури у близько- та віддаленоспоріднених мовах. У цьому зв'язку важливе значення повинно надаватися вивченню різних тематичних груп фразеологізмів, які по-своєму вербалізують не тільки традиційні настанови та стереотипи інтерпретації світу, але й нові, що формуються в контексті мовної картини світу, яка постійно змінюється. Експлікація ознак глибинних імпліцитних мисленневих структур етнокультурної свідомості націлена на вивчення специфіки вербалізації тих мисленневих структур у кодах культури, що є формою організації довгочасної пам'яті етносу. Якщо процеси й форми мислення мають універсальний характер, то інформаційна база мислення, тобто сукупність дискретних ментальних одиниць, упорядкованих у свідомості, тобто когнітивна картина світу містить як спільні для всіх народів, так і суто національні, безеквівалентні концепти, характерні для національної свідомості окремої мовної спільноти. З цього випливає безперечний висновок про те, що в сучасному мовознавстві вивчення фразеології неможливе без активного залучення відомостей про мотивацію й походження кожної фразеологічної одиниці, аналізу особливостей когнітивних процесів, що лежать в основі утворення вторинних номінацій, без виявлення культурної конотації та культурно-ціннісної ролі фразеологізму для певної етнокультурної спільноти, без урахування контекстуальних і дискурсивних особливостей функціонування.

За своєю когнітивною природою фразеологізми є одиницями вторинної (непрямої і похідної) номінації. Вони втратили первинний смисл, який відображає первісний досвід категоризації світу. У процесі історичного розвитку фразеологічний склад мови регулярно використовується людиною для концептуалізації й категоризації навколишнього світу. У такому розумінні фразеологічні одиниці є вторинними сутностями, утвореними на основі метафоричного, метонімічного й символічного переносів, які репрезентують широку палітру смислів, що характеризують різні аспекти життєдіяльності людини в контексті мінливої картини світу.

Фразеологічні одиниці можуть бути покласифіковані у словнику тезаурусного типу у вигляді системної репрезентації знання про навколишній світ засобами фразеології. Таку репрезентацію і прийнято сьогодні називати фразеологічною картиною світу (далі - ФКС). На думку В.М.Телія, картина світу у фразеології тієї чи іншої мови може бути описана лише з опорою „на ідеографічні масиви даних, оскільки світорозуміння, відображене в мовній картині світу, організовано як тематично концептуальний простір” [24:302]. Картина світу, описана засобами фразеології, отримує втілення у структурі фразеологічного тезауруса, складниками якого є фразеологізми, систематизовані за тематико-ідеографічним принципом. ФКС є частиною цілісної мовної картини світу,

сформованої мовними засобами різних рівнів (лексичними, граматичними, стилістичними). Логіко-понятійну основу мовної картини світу складають універсальні для мислення людини поняття, що слугують фундаментом світосприйняття, осмислення, оцінки та класифікації реалій об'єктивної дійсності, їхніх зв'язків і відношень. Інакше кажучи, картина світу, описана засобами лексики і фразеології, - це нижні яруси мовної картини світу, на яких базується комплексний опис об'єктивної дійсності з різноманітними її зв'язками й відношеннями у складі висловлювання, що функціонує як засіб комунікації. Якщо лексика і фразеологія передають фактологічний план картини світу, то висловлювання – її план дій, у якому важливе місце займає модальна й просторово-часова характеристика буття.

Розгляд фразеологічної системи мови у структурному втіленні ФКС як форми відображення у свідомості носіїв мови об'єктивної реальності, системних відношень самого світу реалій [5:10] породив два підходи до аналізу фразеологічних одиниць: гносеологічний, зосереджений на виявленні екстралінгвальних факторів, які беруть участь у формуванні цілісного значення фразеологічної одиниці, та власне лінгвістичні, що дозволяють побачити мовні механізми фразеотворення. Перспективним, на наш погляд, є комплексний, глибинний аналіз фразеологічних одиниць як форм відображення світу речей лише при одночасному використанні як діахронного, так і синхронного підходів до їхнього дослідження.

Оскільки ФКС є системою знаків, що відображає підсумки когнітивно-оцінної діяльності людини, є всі підстави для виділення трьох напрямів опису ФКС: логічного, філософського й аксіологічного. ФКС розглядається в цих аспектах як: 1) закріплені в мові результати інтелектуальної обробки свідомістю людини інформації про світ; 2) відображення сукупності різних етнічно зумовлених категорій, які формують світогляд народу; 3) нормативно-ціннісна картина світу. Ґрунтуючи свої міркування на тому, що структуру ФКС формують фразеологізми, які позначають різноманітні фрагменти об'єктивного світу, основним принципом класифікації фразеологізмів ми вважаємо тематико-ідеографічний принцип. Він дозволяє провести адекватний зіставний аналіз ФКС близько- та віддаленоспоріднених мов, що є перспективним у подальших дослідженнях.

Бібліографічні посилання

1. **Азнаурова Э.С.** Стилистический аспект номинации словом как единицей речи// Язык. Номинация. – Ч.2. – М: Наука, 1977.
2. **Алефиренко Н.Ф.** Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры. – М., 2002.
3. **Балли Ш.** Французская стилистика. – М.:Изд-во иностран.лит., 1961.
4. **Виноградов В.В.** Основные типы лексических значений слова// Вопросы языкознания. – 1953. - № 5. – С.5-16.
5. **Гаврин С.Г.** Фразеология современного русского языка в аспекте теории отражения. – Пермь: Госпединститут, 1974.
6. **Гаврин С.Г.** Проблема фразеологического моделирования//Проблема образования фразеологической единицы. – Тула:ТГПИ,1976.
7. **Гак В.Г.** К проблеме синтаксической синтагматики. – М., 1972.
8. **Гак В.Г.** О семантической соотносительности языковых единиц//

Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания. – М., 1974.

9. **Гинзбург Р.С.** Основы лексикологического исследования. – М., 1978.
10. **Говвердовский В.И.** Опыт функционально-типологического описания коннотации: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – М., 1977.
11. **Загоровская О.В.** Образный компонент значений слова// Лексические и грамматические компоненты в семантике языкового знака. – Воронеж, 1983.
12. **Караулов Ю.А.** Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987.
13. **Копыленко М.М., Попова З.Д.** Очерки по общей фразеологии. – Воронеж: ВГУ, 1972.
14. **Копыленко М.М., Попова З.Д.** Очерки по общей фразеологии. – Воронеж: ВГУ, 1978.
15. **Ларин Б.А.** История русского языка и общее языкознание. – М.: Просвещение, 1977.
16. **Леонтьев А.Н.** Слово в речевой деятельности. – М.: Наука, 1965.
17. **Поль К.К.** Мысль, слово, метафора// Философия и культура. Тезисы к XVII Всемирному философскому конгрессу (Монреаль). – М., 1983.
18. **Попова З.Д.** Семантическое пространство языка как категория когнитивной лингвистики// Вестник ВГУ. – Сер.1. - Гуманитарные науки. – 1996. - №2. – С.102-125.
19. **Попова З.Д., Стернин И.А.** Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж, 2001.
20. **Прокопьева С.М.** Вариативность фразеологических единиц как прагматический феномен: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1980.
21. **Райхштейн А.Д.** Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. – М.: Высшая школа, 1980.
22. **Стернин И.А.** Лексическое значение слова в речи. – Воронеж: ВГУ, 1985.
23. **Телия В.Н.** Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986.
24. **Телия В.Н.** Культурно-национальные коннотации фразеологизмов (от мировоззрения к миропониманию)//Славянское языкознание. XI Международный съезд славистов/Доклады русской делегации. – М., 1993.
25. **Уфимцева А.А.** Лексическое значение. Принципы семиологического описания лексики. – М.: Наука, 1986.
26. **Чернышева И.И.** Фразеологическая система и её семантические категории// Иностранные языки в школе. – 1973. - №2. – С.3-13.
27. **Шаховский В.И.** Эмотивный компонент значения и методы его описания. – Волгоград: Изд-во ВГПИ, 1983.
28. **Шмелев Д.Н.** Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). – М.: Наука, 1973.

